

KARACAOĞLANIN ŞİİRİNDE SANAT OLARAK RENKLER

Dr. Nedret Mahmut (Romanya)

Asırlar boyunca milletlerin hayatı ve kültürü, adetleri, gelenek ve göreneklerinde renkler türlü mana, mesaj ve haber ifade etmişlerdir. Mesela, Afrikada yaşayan zenciler için siyah-kara rengi iyilik ruhunun temsilcisi , ak - beyaz ise kötülük manasını taşımakta (bu da elbette kendilerinin ırk görüşlerine bağlı olacak); Avrupa'da yaşayan milletler için kapma karşı olarak görüldüğü bir gerçektir. Avrupalıların düşüncelerine göre siyah bela, felaket, yas tutma manasını belirtmektedir. Cin, japon ve bunlara benzer aynı ceografik alanda yaşayanlar için ise ak ve beyaz renkleri matemle belayı anlatmaktadır.

Yeşil renginin etrafında da bir çok ilginç olaylara rasgelmekteyiz. Avrupalılarda bu sıfat özellikle kıskançlığı, bazen ise ümitsizliğin sembolü olarak kullanılmaktadır. Aynı renk Asyalılar için sevinci, mutluluğu bildirmektedir. Sarı rengi Avrupalıların içtimai kültürel bölgelerinde korkaklığı, alçaklığı ve kıskançlığı bildiriyorsa, başka milletlerde, mesela Asya'da aynı renk temiz, pak kelimelerle anlamdaş olarak kullanılmaktadırlar.

Çok eskiden beri yerleşmiş olan bu renklerin farklarının milletlerin mitosunda, ethosunda , kültüründe ve medeniyetinde aramak gerekmektedir. Fakat bazı alimlere göre bu gibi sembolik tecessümler insanların hayatına eski mitolojilerden alınmış veya da bunlar doğrudan doğruya edebi sanatına tesiri olarak kabletilmektedir.

Kromatik sembollerin dili dört ana yönünün, mimarlıkta, başlıca maddi unsurları temsil etmek için veya da sosyal ve dini aşama sırasınca düzenlemeyi göstermek için beşeri medeniyet ve kültürün en eski zamanlardan beri kullanılmıştır. Mezopotamya ve buna komşu olan ülkelerde zigurat adlı tapınakları kromatik bakımından öyle süslenmişler ki, bunların her bir katı ak, siyah, mor, gök, kırmızı, gümüş ve altın renkleriyle süslenmiş olmaları, bunların her birisi Ay, Güneş, Merih, Merkür (Utarit), Jüpiter, Zühal, Çolpan veya Çoban yıldızı gibi gök cisimlerini sembolize etmektedir. Nabukodono-

sol'un tapınaklarından birinde bulunan yedi gezegen yıldız aşğıdaki yedi renkle temsil edilmiştir. Mesela: kara - Zühal, turuncu - Jüpiter, kırmızı - Merih, sarı - Güneş, yeşil - Çolpan, mavi - Merkür, ak - Ay. Cinliler renkleri dünyanın dört ana yönünü belirtmek için yüzyıllar boyunca kullanıp gelmişler: güneyi kırmızı, kuzeyi yeşil, doğuyu mavi, batıyı ise ak rengi ile belirtmişler.

Hayatın temelinde yer alan beş ana unsur hakkında da tarih boyunca halklar güzel ve aynı zamanda tuhaf, mütecessis ve aynı zamanda ilginç, çekici açıklamalar yapmışlardır. Mesela, ateş için Cinlilerle Hindliler kırmızı rengini kullanmışlar, toprağın sembolik eş anlamını bu iki halk sarıyla belirtmiş: Suyu Cinliler kara, Hindliler ise mavi ile göstermiş; ağacı atamak için Cinliler maviyi, Hindliler yeşili; demiri de tayin etmek için adı geçen iki halkın ikisinde ak / beyaz rengini yararlı bulmuşlar.

İnsanların yaşlarıyla rasgelen renklerin sembolik manaları da ilgi uyandırmaktadır. Bunlar hayat tecrübesinden doğan bir halk felsefesiyle bağlı olan müsavat. Mesela, Maya halkı ve eski Yunanlılar insanların yaş çağını göstermek için sembol olarak şu dört rengi kullanmışlardır: çocukluk için sarıyı, gençlik için ak beyazı, olgunluk çağı için kırmızıya ihtiyarlık için de karayı kullanmışlardır.

Demek oluyor ki, bütün bu gösterdiğimiz ebem kuşağındaki renklerin kromatikası esas olarak halklara mal olmuş bir kültürünün milli unsurları milli lezzetine besleyen kelime zenginliğinin ifadesidir.

Türk edebiyatında ilk destanlar çağından başlayarak, İslamıktan önce ve sonraki edebiyatta, tasavvuf, divan ve halk edebiyatı, modern ve çağdaş Türk edebiyatında renklerin doğurduğu semboller, manalar, sıfatlar ve mecazlar büyük ustalıklarla asıl geleneğinden uzaklaştırmadan yazarlar ve edebiyatçılar en başarılı şiirler ve eserlerde bunları kullanmışlardır. Aşk sahneleri, gerçek manzaralar, tasvir edildikçe, çeşitli zünrelerin yaşayış, konuşma ve eğlenme tarzlarını tesbit ettikçe kullanılan renkler bunlara(eserlere) estetik bir değer yüklemekte, anlatılan olayalara güç ve renk katmaktadır. Fakat bu aşk sahnelerini, gerçek manzaralarını, zümre yaşayışlarını ele alan yazarlar bunları farklı bir tarzda tasvir et-

mektedirler. Bir kısım yazarlar bazı renkleri daha fazla işler, kimileri ise bunları bir anlatma esnasında çok az kullanırlar. Bu farkalar tabii olarak sanatçıların ve bunların yaşadıkları devirdeki toplumların özelliklerinden meydana gelmektedir.

Türk halk dilini ve halk zevkini bütün inceliklerini kudretle terenmüm ederek bu edebiyatın en sevilen şiirlerini söyleyen şair Karacaoğlan'ın şiirindeki içtimai ve tabii çevre tasvirleri olarak kullanılan mecazlar, tabirler, adetler ve gelenekler yanısıra insan portresini, tabiatın güzelliğini, Türk giysisini, halk dokuma ve süslemelerini tasvir etmede o bol bol çeşit türlü renkleri de kullanmıştır.

"Halk şiirinin mecazlı söyleyişi divan şiirinin mecazi dünyası kadar yoğun değildir, dîye belirten sayın Hocamız A. Kabaklı sözüne devam ederek şöyle der: Divan edebiyatının bir sisteme dayanan mazmunları halk şiirine geçerek dağılmış ve sadece birer benzetme motifi olarak kalmışlardır" bu fikiri bir karar olarak kullanmak elbette doğrudur çünkü halk şiirindeki mecaz bolluğu Divan şiirindeki kadar çok olmasa da, onlar bir söyleyiş geleneğine bağlıdır. Mısraların kudreti çoğu kez kelime ve deyimlerin canlılığı yüzündendir. İç ahenk mekanizması yedili, sekizli on birli gibi, Türkçenin bünyesine uygun alışılmış kalıplarla sağlanmaktadır.

Aşk , sevda, sevgi, tabiat, hasret duygularını saf ve temiz hislerle tasvir eden Karacaoğlan'ın şiirlerinde sıfat olarak kullanılan renklerin hemen hemen hepsi görülmektedir. Fakat benzetme, mecaz ve karşılaştırmalar olarak en çok raslanan ak, ela, al, beyaz, kara, siyah, yeşil, sarı renkleri onun şiirine musiki ahengi vermiş ve bol kullanılmışlardır.

Karacaoğlan üslûbunun diğer bir özelliği de bu renklerin doğurduğu mecazı dünyaya fazla yer vermesidir: ak eller, beyaz eller, ak kuğu, ak yülü, sarı çiçek, siyah postal gibi benzetmelere sık sık raslarız. Fakat bunların yanısıra renkleri temsil eden buğday benizli, kömür gözlü, nur yüzlü, güneş yanaklı gibi mahsus benzetme unsurları daha çok görülür.

Şiirde hüner ve ustalık göstermeye gayret eden Karacaoğlan hayata ve gerçeğe yakın gelerek şiirlerine hikayemsi bir anlatış yüklemiştir. Onun her şiiri, koşması, türküsü, destanı bir maceranın, bir buluşma veya sılanın, bir hayran olma, bozuşma veya ayrılmanın hikayesi gibidir. Çevresi, kişileri, söy-

leşmeleri hatta ruh tahlilleri ile bu "hikaye" hemen tasarlanabilmektedir.

Bir maceranın veya da bir hikayenin merkezindeki Türk kızlarının renkli portrelerini Karacaoğlan güzel, canlı, arı halk dili ile ifade ederek onları bir hikmet haline getirmiş, ilahi ve peri kızlarına benzetmiş.

Bir ressam olarak eline fırçasını almış Karacaoğlan çok çeşit ve canlı renklerle Türkmen güzellerinin ebedileşen portrelerini yaptığı zaman aşağıdaki boyaları bol bol kullanmıştır. Mesela:

ak rengi: göz, zülûf, bağrı, kaş, yazı, gün, toprak, domuz, gönül, çalı, çadır, deve gibi kelimelerle kullanılmaktadır. ela / alarengi: sade göz kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. al rengi:

yanak, giyim, gül, el, yeşil, vala, bayrak, gerdek, çiçek gibi kelimelerle birlikte kullanılmaktadır, yeşil rengi: kanya, kemha, örek, alı, kuru, don, yaprak, ördek, lale, turna.

siyah rengi: zülûf, saç, tel, sürme, peçe, şapka. kırmızı rengi: yanak, yüz, kol, bağış, on parmak, kan, gül, oda, taş, giyim, çiçek. Bu güzellerin elbiseleri ise sarı, mor, yeşil renklidirler.

sarı rengi: çedik, meles gömlek, postal, beniz, yıldız, çiçek, giyim.

beyaz rengi: göğüs, gerdan, döşü, giyim, ten, elmaz, yanak, el, bilek. mor rengi: giyim, sünmül, bilek.

Şair hemen bütün şiirlerinde Türk güzellerini Anadolu'nun tabiat güzellikleri ile de birleştirmiş, birini ötekini vasıflarıyla tanıtır övmeye çalışmıştır.

Eğer örgensel bakımından renkler kromatikasındaki mavi, mor, yeşil renkleri soğukluk, üzgünlük, melankolik, sinirsel etki uyandırıcı sıfatlar olarak gösteriliyorsa, Karacaoğlan şiir zevkine fazla kapılarak bu renklere başka bir edebi değer vermiş ve mavi, mor, yeşil sıfatlarını giyim, tabiat, güzellik sahnelerini canlandırmak için kullanmış, demek oluyor ki onlar asıl güçlerini aşk şiirlerinde bulabilmişler.

Arasına bu ana renklere neşe, canlılık veya değişiklik kazandırmak amacıyla şal, boz, gök renkleri de katmaktadır ki bunlar onun şiir sanatına tam manasıyla orijinal bir şekil ekle-

mektedir.

Karacaoğlan Őürindeki güzel üslûbunu andıran dil ustalığının asıl kudreti renkler ve Şekiller, nitelikler sık sık kullanması, bunların açık manalı oluşu, bunların Őairini görüş ve fikir kaynağı olarak gösterilmesidir. Karacaođlan¹ in Şiirinde renkler Şu yoğunlukla kullanılmışlardır: ak %44; kara %39; %20; yeşil %15; kırmızı %14; siyah %12; sarı%10; beyaz %8; mor %7; boz %3; mavi %2; Şal %1.

Büyük Alman yazar Goethe boyalar alanındaki renklerin duygusal manevi değerlerini aktardığı zaman, bunların ruhi hayata ve sanat diline yaptığı etkisini de göstermiŐtir, iŐte bu boyalar al, kırmızı renk Goethe'ye göre olgunluk ve gençlik meziyetini tahrir etmektedir. H. Valensi'ye göre al rengi kuvvet ve dinamizm tabediyor.

Karacaoğlan Őürindeki al, kırmızı boyaları gerçekten onun olgunluğunu, gençliğini, kuvvetini açıkça zikretmelidir.

Romen halkının en büyük milli Őairi Mlhai Eminescu'nun yazdığı bir çok Şiirinde iblisin tamgası kırmızı sıfatıyla gösterilmiş, sarı ise mukaddes bir renk, o kırmızıya karŐıt olarak kullanılmıştır.

Fikrimce, Karacaoğlan'ın en seven rengi kırmızıdır. Çünkü kırmızı sözü onun Şiirinde yoğun bir Őekilde yer almaktadır, hatta:

Benim vadem senden evvel yeterse

Mezarıma çift taş diki kırmızı Şiiri onun kutsal bir vasiyeti olarak kabletmemize yol açmaktadır.

Netice olarak Őunu da eklemeyi istiyoruz. Karacaoğlan Şiirinin mühüm bir hususiyeti Őudur ki, o hayatı, bu hayatı çevreleyen tabiatı ve bu tabiatı en yüce yaratığı olan imsanı, burada ayrıca Türkmen güzelleri olan kız, gelin ve oğlanlarının müsbet, ıŐıklı, renkli taraflarını daha büyük bir ilham ve hevesle kaleme almıŐtır.

BİBLİOĞRAFYA

- M. N. Karaer, Karacaoğan, Ankara, 1988
- A. Kabaklı, Türk Edebiyatı, 2. Cilt, İstanbul, 1973
- N. S. Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fasikül 9, İstanbul 1976
- Ziya Gökaip, Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul, 1976 Öner
- Öztürkmen, islam Gözyaşı Medeniyeti, İstanbul, 1984 Al. Piru, Istoria literatürü romane (Romen Edebiyatının Tarihi), Bucureşti. 1962
- D. C. Mihailescu. Perspective eminesciene, Bucureşti, 1982 (Eminescu'nun Manzarası)
- D. C- Mihailescu, Limbajul culorilor şi al formelor (Renkler ve Şekiller Dili), Bucureşti, 1980
- M. Dufrenne, L' art est - il langage? (Sanat dil mi?) in "Revue D' Estetioue" : Paris, 1966, 19 , nr. I
- H. Read, Originile formei in arta (Sanatta şekil menşesi), Bucureşti, 1971
- J. Grenier, Arta şi problemele ei (Sanat ve onun meseleleri) Bucureşti, 1974
- T. Pamfile, M. Lupescu, Cromatica poporului roman, Bucureşti, 1914 (Romen halkının kromatikası). P. Klee. Teoria della forma e della figurazione. (Şekil ve suretin teorisi), Milano, 1959.